

## Prancūzų kalbos sintaksinių konstrukcijų *c'est... qui/ c'est... que* vertimas

Aurelija Leonavičienė

**Anotacija.** Prancūzų kalbos sakinio žodžių tvarką, struktūrą ir semantiką keičia sintaksinės konstrukcijos, kurios suteikia sakiniui ekspresyvumo. Straipsnyje išsamiau nagrinėjama viena iš dažniausių ir seniausių prancūzų kalbos pabrėžiamųjų sintaksinių konstrukcijų *c'est... qui/ c'est... que* (*structure clivée*), aptariama jos stilistinė funkcija, nustatomas vartojimo dažnis prancūzų kalbos trijų funkcinų stilių tekstuose (meniniame, publicistiniame ir moksliniame), analizuojamos vertimo į lietuvių kalbą ypatybės. Pabrėžimo perteikimas verčiant sintaksines konstrukcijas *c'est... qui/ c'est... que* tiriamas remiantis aktualiaja sakinio skaida, o stilius traktuojamas kaip kalbos priemonių pasirinkimą vertimo tekste determinuojantis veiksnys.

Straipsnyje nagrinėjami pabrėžiamųjų sintaksinių konstrukcijų *c'est... qui/ c'est... que* vertimo polinkiai. Aptariamas svarbus vertėjo vaidmuo, jo lingvistinis įžvalgumas, leidžiantis deramai įvertinti semantines ir stilistines sintaksinės konstrukcijos ypatybes, paradigmiskai ir sintagmiškai parinkti tinkamiausią vertimo kalbos vienetą, nepažeidžiant lietuvių kalbos normos.

**Raktažodžiai:** sintaksinė konstrukcija, funkcinis stilius, aktualioji sakinio skaida, tema, rema, segmentiniai rodikliai.

### Įvadas

Prancūzų kalboje, skirtingai nei lietuvių, sakinio žodžių tvarka yra griežta, ji atlieka svarbų gramatinį vaidmenį. Bet koks konstatuojamojo sakinio nukrypimas nuo klasikinio modelio *veiksnyys + tarinys + papildinys* traktuojamas kaip kanoninės sintaksės deformacija ir ekspresyvumo šneškai suteikimas. Įprastinę prancūzų kalbos sakinio žodžių tvarką griauja ir sintaksinės konstrukcijos, kurios savo ruožtu negali nekeisti sakinio semantikos. Juk sintaksę ir semantiką dažniausiai sieja toks pat vidinis ryšys kaip raišką ir turinį (*signifié et signifiant*, Calvet 1994: p80).

Šiame straipsnyje nagrinėjama viena iš prancūzų kalbos sintaksinių konstrukcijų – *c'est... qui/ c'est... que*. Ji yra šio tyrimo objektas. Darbo tikslas – ištirti minėtų sintaksinių konstrukcijų vartojimo dažnį prancūzų kalbos trijų funkcinų stilių (meninio, publicistinio ir mokslinio) tekstuose, aptarti jų vertimo į lietuvių kalbą ypatybes, nustatyti vertimo modelius. Pabrėžimo perteikimas vertime nagrinėjamas remiantis aktualiaja sakinio skaida, stilius traktuojamas kaip kalbos priemonių pasirinkimą vertimo tekste determinuojantis veiksnys. *Tiriamoji medžiaga* – trijų funkcinų stilių prancūzų kalbos leidiniai ir jų vertimai į lietuvių kalbą: M. Darrieussecq „Truismes“ (Paris, 1996) ir šio kūrinio vertimas „Truizmai. Labai kiauliška istorija“ (Vilnius, 1999, vertė S. Banionytė), F. Sagan „Un peu de soleil dans l'eau froide“ (Paris, 1969) ir šio romano vertimas „Truputis saulės šaltam vandeny“ (Kaunas, 1991, vertė L. Rapšytė), R. Schuman politiniai raštai „Pour l'Europe“ (Genève, 2005) ir jų vertimas „Už Europą“ (Vilnius, 2002, vertė I. Kovalčikienė), G. Kairytės, D. Repeikaitės specialiųjų tekstų knygos („Lectures techniques“ (Kaunas, 2004), „Textes techniques“ (Kaunas, 2005)) ir jų vertimai (vertė KTU HMF Technikos kalbos vertimo ir redagavimo specialybės studentai). Tiriamoji medžiaga nagrinėjama taikant deskriptyvinę analitinę, kontrastyvinę, kiekybinę analizės metodus.

Straipsnyje aptariamas lingvistinis tyrimas yra *naujas ir aktualus*. Jo naujumas pirmiausiai sietinas su darbo objektu, nes iki šiol mažai nagrinėta prancūzų kalbos sintaksinių konstrukcijų vertimo į lietuvių kalbą problematika, daugiau mokslo darbų rašyta leksinės semantikos klausimais (Rapšytė 1980; Navakauskienė 1999, 2005; Baranauskaitė 2001; Leonavičienė 2006; ir kt.). Nagrinėjamos temos aktualumą lemia itin dažnos pabrėžiamųjų sintaksinių konstrukcijų vertimo klaidos.

### Prancūzų kalbos sintaksinis pabrėžimas, jo perteikimo galimybės vertime

*Sintaksinę konstrukciją* apibrėžiame kaip „sintaksinį junginį, turintį būdingų gramatinių ir semantinių ypatybių“ (Gaivenis, Keinys 1990: p108) arba tiksliau kaip sudėtinį sintaksinį vienetą, sudarytą „iš smulkesnių gramatinių vienetų, vienijamų kokio nors gramatinio ar semantinio bruožo“ (Labutis 2002: p355). Šiame darbe tokiomis prancūzų kalbos konstrukcijomis laikome sintaksinius junginius, daugelio lingvistų (Blanche-Benveniste 2000: p96; Maingueneau 1994: p133; Grevisse, Goosse 2006: p131; ir kt.) vadinamus bendru pavadinimu *mise en relief* arba *emphase* – pabrėžimu. Prancūzų lingvistiniuose darbuose dažniausiai minimos šios pabrėžiamosios sintaksinės konstrukcijos:

- 1) *dislokacija* arba perskirtoji sintaksinė konstrukcija (*construction disloquée*), kartais dar vadinama bendresniu pavadinimu *le détachement* (Thomassone, 2001: p191): *Mais qui l'emprunte, cette route?* (Libération, 2003 03 27); *Et on le relaxe, lui?* (Libération, 2003 01 30);
- 2) *prezentacinės konstrukcijos* (*structures à présentatif*, Gadet, 1992: 76), iš kurių dažniausia laikytina *c'est... qui/ c'est... que* sintaksinė konstrukcija (*structure clivée*, Maingueneau, 1994: 133; Blanche-Benveniste, 2000: p96-98; ir kt.), neretai dar vadinama *extraction* (Thomassone, 2001: p190-191; Riegel et al., 2006: p426, p430-432; ir kt.), pavyzdžiui, *C'est la vie que je défends*. (Le monde, 2004 07 26);

- 3) *segmentinė konstrukcija (construction ségmentée*, Thomassone, 2001: p191; *la tournure pseudo-clivée*, Blanche-Benveniste, 2000: 98-100): *Ce que je préfère, c'est la pêche au saumon* (Thomassone, 2001: p191).

Vartojimo požiūriu universaliausia laikytina *c'est...qui/ c'est...que* sintaksinė konstrukcija (*structure clivée*). Pasak prancūzų lingvistų, ji yra *viena iš dažniausių* pabrėžiamųjų prancūzų kalbos sintaksinių konstrukcijų (Boulanger 2000: p168) ir *viena iš seniausių*, paveldėta iš galų kalbos (*un gallicisme*, Grevisse 1995: p130). Dėl minėtų priežasčių šiame tyrime jai skiriamas didesnis dėmesys.

Sintaksinė konstrukcija *c'est...qui/ c'est...que* gali būti vartojama konstatuojamuose (*phrase déclarative: C'est Claire qui aime le chocolat.*), klausiamuosiuose sakiniuose (*phrase interrogative: Est-ce Claire qui aime le chocolat?*), bet negali būti liepiamuosiuose sakiniuose su liepiamąja nuosaka (*phrase à l'impératif*), nes juose neišreikštas veiksnys (Riegel et al. 2006: p430). Kiekvienas sakiny, kuriame yra sintaksinė konstrukcija *c'est...qui/ c'est...que*, laikomas *emfatinis* (Ballard 1994: p146; Dubois, Lagane 2004: p170-172; ir kt.). Tarp pirmojo ir antrojo konstrukcijos elementų atsidūręs žodis ar žodžių junginys yra išskiriamas, pabrėžiamas. Taip gali būti pabrėžiamas veiksnys, tiesioginis ir netiesioginis papildinys, aplinkybės, išskyrus tarinį (*sauf le verbe* – Boulanger 2000: p168; Grevisse, 1995: p130). Konstrukcijos viduje esančiu žodžiu ar žodžiais pasakoma nauja, aktuali informacija – **rema**, kurią padeda išskirti intonacija. Tai, kad aptariama konstrukcija *c'est...que/ c'est...qui* žymi remą rodo daugelio lingvistų tyrinėjimai (Thomassone 2001: 191; Blanche-Benveniste 2000: p97; Boulanger 2000: p144-145; ir kt.). Ši sintaksinė konstrukcija keičia griežtą prancūzų kalbos sakinio žodžių tvarką ir intonaciją, suteikia sakiniams veržlumo, dinamizmo, *iškelia remos pirmumą temos atžvilgiu*, kalbą daro ekspresyvią ir emocingą. Jų vertimo į lietuvių kalbą ypatumus galima tirti įvairiais aspektais, vienas iš jų – aktualiosios sakinio skaidos aspektas.

Sakinio **tema** paprastai laikoma sena, jau žinoma teksto informacija, o **rema** – komunikacijos atžvilgiu nauja, dar nežinoma informacija. (Boulanger 2000: p142) Tokia samprata suponuoja platesnio konteksto kaip būtinos sąlygos buvimą sakinio temai ir remai nustatyti. Vadinas,

„sakinio aktualioji skaida gali būti nagrinėjama tik platesniame kontekste, pavyzdžiui, pokalbio arba pasakojamojo teksto rėmuose. Tai reiškia, kad priklausomai nuo nagrinėjimo būdo – su kontekstu ar be jo – vienas ir tas pats sakiny gali turėti kelias interpretacijas aktualiosios skaidos atžvilgiu“ (Holvoet 2003: p79).

Prancūzų kalbos sintaksinė konstrukcija *c'est...qui/ c'est...que* išskiria pabrėžtiną, svarbią sakinio informaciją, kuri verčiant į lietuvių kalbą, galėtų būti nukelta į remą. Kaip minėta, aktualioji sakinio skaida glaudžiai susijusi su sakinio semantinė struktūra, tad temos ir remos skyrimas konkrečioje kalbėjimo situacijoje priklauso ne tik nuo sakinio, bet ir nuo pasakymo (pranc. *énoncé*), konkretaus šnekos akto – *parole*. Verčiant *parole* pasakymą su *c'est...qui/ c'est...que*, lietuvių kalboje pasakymo temai ir remai išskirti vartojamos lietuvių kalbos *sistemas (langue)* priemonės. Pasak lingvistų, jas galima skirti į tris grupes: 1) intonaciją, 2) žodžių tvarką, 3) pagalbines priemones – segmentinius rodiklius,

paryškinančius temą arba remą (Girdenienė 1971: p44-46; Holvoet 2003: p91-92).

„Intonacija padeda užčiuopti ar atriboti vieną pasakymą nuo kitų, taip pat nuo stambesnių teksto atkarpų ir parodyti to pasakymo komunikacinę tipą“ (Labutis 2002: p103).

Ji išreiškia pasakymo subjektyvųjį turinį, pabrėžia tai, kas svarbiausia ir atskiria nuo to, kas ne taip svarbu konkrečioje komunikacijos situacijoje – ji atlieka *delimitacinę* funkciją. Intonacijos vaidmenį tyrę lingvistai (G. L. Hutter, A. Rigault, G. Faure, T. M. Nikolajeva ir kt.) svarbiausia jos savybė laiko *komunikatyvumą*. Perkeltą pasakymą į rašto kalbą, jį grafiškai užrašant, neįmanoma perteikti visų intonacijos ypatumų: tono moduliacijos, tono intensyvumo kitimo ir kt. (Nikolajeva 1985: p120). Tekste pasakymo intonacija iš dalies perteikiama atitinkamais skyrybos ženklais (kableliais, daugtaškiais, šauktukais ir kt.), kurie parodo pauzes, intonacinius požymius. Tačiau visos intonacinės pasakymo savybės rašte neatsispindi, todėl nagrinėdami *temos* ir *remos* priešpriešas vertimo kalboje, daugiau remiamės kitomis aktualiosios skaidos raiškos priemonėmis: *žodžių tvarka* ir *segmentiniais rodikliais*.

### Bendroji tyrimo apžvalga ir rezultatai

Atlikus visų tiriamųjų leidinių kiekybinę sintaksinių konstrukcijų *c'est...qui/ c'est...que* pasiskirstymo analizę, iš viso rastos 197 konstrukcijos. Atskirų funkcinių stilių tekstuose jų pasiskirstymas nevienodas. Daugiausiai šių pabrėžiamųjų konstrukcijų vartojama *meniniame stiliuje* (F. Sagan kūrinys – 89, M. Darrieussecq – 62), 2-3 kartus mažiau aptikta *publicistinio stiliaus* informaciniame analitiniame postilyje (R. Schuman tekste – 29) ir net 5 kartus mažiau nei meniniame – *mokslinio stiliaus* mokslo populiarinamojo postilio technikos turinio tekstuose (abiejuose leidiniuose iš viso rasta 17 nagrinėjamų sintaksinių konstrukcijų).

**Meninis stilius** išsiskiria iš kitų funkcinių kalbos stilių. Jis priklauso bendrinės kalbos stilių sistemai, bet kartu ir kitai – meno, estetinei sistemai. (Župerka 2001: p92) Jei meniniai funkciniai stiliai, kaip teigia K. Župerka, yra „savotiški visuomeniniai stereotipai“ (2001: p92), tai meninei kalbai būdingas *individualumas*, jos pagrindinė funkcija – *estetinė*, tad kitos funkcijos (pranešimo ir pan.) yra jai pavaldžios. Meninis stilius nevaržo vertėjo laisvės iš bendrosios kalbos sistemos *paradigmiškai* ir *sintagmiškai* parinkti tinkamiausią leksiką, žodžių junginį ar sakinio modelį, kad būtų perteikta originalo kalbos vieneto referentinė ir konotacinė reikšmė.

Tiriant dviejų meninio stiliaus prancūzų literatūros kūrinių (F. Sagan „Truputis saulės šaltam vandeny“ ir M. Darrieussecq „Truizmai“) sintaksinių konstrukcijų *c'est...qui/ c'est...que* vertimą į lietuvių kalbą, pastebėti keli ypatumai:

1) Abiejų romanų vertimuose sakinio daliai (-ims) pabrėžti dažniausiai pasirenkamas vienas iš aktualiosios skaidos būdų – *neutralios žodžių tvarkos pasakymo kontrastinė rema su papildomomis leksinėmis priemonėmis* (tokie pavyzdžiai „Truizmas“ vertime sudaro 24% visų nagrinėtų pavyzdžių, „Un peu de soleil dans l'eau froide“ – 30% (žr. 1, 2 lenteles)). Kartu sudėti *neutralios ir žymėtos žodžių tvarkos kontrastinės remos su segmentiniais rodikliais* atvejai

„Truismes“ vertime sudaro 35% tirtų pavyzdžių, „Un peu de soleil dans l'eau froide“ – 46%.

2) Antrasis pagal dažnį pabrėžimo būdas abiejuose vertimuose skiriasi: S. Banionytė informacinės struktūros svarbesnę dalį dažniau nukelia į žymėtosios ir neutralios žodžių tvarkos *pasakymo pabaigą* (apie 30% visų pavyzdžių), tuo tarpu L. Rapšytė aktualią, pabrėžtiną informaciją daugiau perteikia *informacinės struktūros pradžioje*: *kontrastine rema* be segmentinių rodiklių (iš viso 16,5%) arba, kaip jau minėta, neutralios ir žymėtos žodžių tvarkos saki-

nio *kontrastine rema su segmentiniais rodikliais* (46% nagrinėtų pavyzdžių).

(1) Ça sentait le fauve dans la parfumerie, mais ce n'était pas ça qui me gênait. (*Darrieussecq, p50*)

Parduotuvėje dvokė laukiniais žvėrimis, bet man trukdė ne kvapai. (vertė S. Banionytė, p46)

(2) Nous, c'est des impôts qu'on a peur. (*Sagan, p124*)

Mokesčių – štai ko mes bijome. (vertė L. Rapšytė, p110)

**1 lentelė.** Pabrėžimo perteikimas meninio teksto neutralios žodžių tvarkos sakinyje

| Eil. Nr. | Tiriamoji medžiaga                                                                       | Neutrali žodžių tvarka |                                                    |                  |                                              |
|----------|------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------|----------------------------------------------------|------------------|----------------------------------------------|
|          |                                                                                          | pasakymo pabaigos rema | pasakymo pabaigos rema su segmentiniais rodikliais | kontrastinė rema | kontrastinė rema su segmentiniais rodikliais |
| 1.       | M. Darrieussecq „Truizmai. Labai kiauliška istorija“. Vilnius, 1999 (vertė S. Banionytė) | 14,5%                  | 6,5%                                               | 6,5%             | 24%                                          |
| 2.       | F. Sagan „Truputis saulės šaltam vandenį“. Kaunas, 1991 (vertė L. Rapšytė)               | 9%                     | 8%                                                 | 13,5%            | 30%                                          |

**2 lentelė.** Pabrėžimo perteikimas meninio teksto žymėtos žodžių tvarkos sakinyje

| Eil. Nr. | Tiriamoji medžiaga                                                                        | Žymėta žodžių tvarka   |                                                    |                  |                                              | Pabrėžimas neperteiktas |
|----------|-------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------|----------------------------------------------------|------------------|----------------------------------------------|-------------------------|
|          |                                                                                           | pasakymo pabaigos rema | pasakymo pabaigos rema su segmentiniais rodikliais | kontrastinė rema | kontrastinė rema su segmentiniais rodikliais |                         |
| 1.       | M. Darrieussecq „Truizmai. Labai kiauliška istorija“. Vilnius, 1999 (vertė S. Banionytė). | 14,5%                  | 6,5%                                               | 10%              | 11%                                          | 6,5%                    |
| 2.       | F. Sagan „Truputis saulės šaltam vandenį“. Kaunas, 1991 (vertė L. Rapšytė).               | 9%                     | 4,5%                                               | 3%               | 16%                                          | 7%                      |

Pasakymo dalį pabrėžiančią remą neretai sustiprina *segmentiniai rodikliai*. Jais einančios papildomos leksinės priemonės parenkamos, atsižvelgus į tinkamumo konkrečiame tekste, kontekste, kalbinėje situacijoje kriterijų. Atlikto vertimų tyrimo rezultatai rodo, kad pabrėžimo funkciją atlieka dalelytės, įvardžiai, prieveiksmiai ir kt. Iš jų gausiau vartojamos *dalelytės* (F. Sagan romano vertime jos sudaro 63% visos pabrėžiamosios leksikos, M. Darrieussecq – beveik 55%, žr. 3 lentelę) ir *įvardžiai* (F. Sagan romano vertime jie sudaro 28% visos pabrėžiamosios leksikos, M. Darrieussecq – 34%). Dviejų meninio stiliaus kūrinių vertimų lyginamasis tyrimas rodo pabrėžiamosios leksikos vartojimo panašumus ir skirtumus. Abiejų kūrinių vertėjos kiek dažniau vartoja dalelytes „ir“, „o“, „ne“, parodomuosius įvardžius „tas“, „ta“, jų beasmenę formą „tai“, kai kada pabrėžti vartojamos iš karto kelios leksinės priemonės: kelios dalelytės, dalelytės su įvardžiais ir pan.

Pastebėti ir kai kurie abiejų romanų prancūzų kalbos atitauktųjų sintaksinių konstrukcijų vertimo skirtumai. Segmentiniais rodikliais papildomai perteikdama sintaksinę konotaciją, L. Rapšytė kur kas daugiau vartoja įvairesnių dale-

lyčių ir įvardžių. Jos vertime, be jau minėtų dažniausių dalelyčių, pabrėžimo reikšmę vartojamos *stiprinamosios dalelytės* „gi“, „jau“, „štai“, *išskiriamosios* – „ir“, „tik“, *jausminė dalelytė* „juk“, *klausiamoji* „nejaugi“, *parodomoji* „va“, *neigiamoji* „ne“. Šiame vertime kur kas didesnė ir įvardžių įvairovė: sintaksinį sakinio vienetą L. Rapšytė išskiria *parodomaisiais įvardžiais* „tas“, „ta“, „tai“, „toks“, „tatai“, *emfatinės reikšmės pažymimuojanti įvardžiu* „pats“, „pati“, *nežymimaisiais įvardžiais* „kažkoks“, „kažin kas“, „kas kitas“. Šios vertėjos darbe papildomos leksinės pabrėžimo priemonės kūrybiškai derinamos, ieškoma sinonimų, vengiama kartojimosi, tad net visiškai vienodos raiškos sintaksinės konstrukcijos *c'est...qui/ c'est...que*, atsižvelgus į kontekstą, kalbinę situaciją, verčiamos skirtinga pabrėžiamąja leksika:

(3) C'est alors qu'il avait pensé que «c'était autre chose que le foie, la fatigue ou l'époque actuelle» (*Sagan, p15*).

Štai tada ir šovė mintis, kad dėl viso to kaltos ne kepenys, ne nuovargis, ne „dabartiniai laikai“, o kažkas kita (vertė L. Rapšytė, p69).

(4) C'est alors qu'il avait admis que «cela» existait vraiment et qu'il était malade. (*Sagan, p15*)

Va tada jis ir suprato, kad „tai“ atsitiko iš tiesų: jis serga. (vertė L. Rapšytė, p69)

### 3 lentelė. Dalelyčių vartojimas remai pabrėžti meninio teksto vertime

| Eil. Nr. | Tiriamoji medžiaga                                   | Dalelytės |     |    |     |     |    |    |         |   |     |      |     |    |
|----------|------------------------------------------------------|-----------|-----|----|-----|-----|----|----|---------|---|-----|------|-----|----|
|          |                                                      | būtent    | čia | gi | jau | juk | ir | ne | nejaugi | o | pat | štai | tik | va |
| 1.       | F. Sagan „Truputis saulės šaltam vandeny“            | 0         | 0   | 1  | 1   | 4   | 19 | 2  | 3       | 5 | 0   | 3    | 12  | 1  |
| 2.       | M. Darrieussecq „Truizmai. Labai kiauliška istorija“ | 2         | 1   | 0  | 0   | 1   | 10 | 3  | 0       | 3 | 1   | 1    | 2   | 0  |

S. Banionytės vertime iš leksinių priemonių dažniausia laikytina *skiriamoji dalelytė* „ir“, *parodomasis įvardis* „tas“, „ta“ ir *jo beasmenė forma* „tai“. Pasakymo vienetams pabrėžti vartojamų dalelyčių, įvardžių,rieveiksmių ir kitų kalbos dalių įvairovė nedidelė, pabrėžiamoji leksika kiek skurdesnė (žr. 3 lentelę). Negausus, neįvairus segmentinių rodiklių vartojimas yra motyvuotas, atitinka verčiamo M. Darrieussecq kūrinio stilistiką, gana skurdžią pagrindinės veikėjos vartojamą leksiką.

Pasakymo vienetui pabrėžti abi vertėjos taip pat vartoja *prieveiksmius*, rečiau – kitas kalbos dalis. Iš prieveiksmių abiejuose meninio stiliaus vertimuose vartoti „tada“, „dar“, „taip“, L. Rapšytės vertime dar aptikti „paskui“, „užtat“, S. Banionytės – „tiek“, „tiesiog“, tačiau jų pasiskirstymas, palyginti su dalelytėmis ar įvardžiais, yra mažas (daugelis pavartoti tik po vieną kartą). L. Rapšytės vertime *prieveiksmiai* sudaro tik 6% visos pabrėžiamosios leksikos, S. Banionytės – 11%.

Sintaksinės konotacijos perteikimo vertime tyrimas rodo, kad meninis stilius nevaržo vertėjo laisvės parinkti tinkamiausius aktualiosios skaidos pabrėžimo būdus, autoriaus stilių labiau atitinkančius segmentinius rodiklius. Vertimo kokybė, kalbos priemonių parinkimo tikslingumas priklauso ir nuo vertėjo žodingumo, kūrybiškumo, gebėjimo stilistiškai įvertinti originalo tekstą, jo semantinį turinį ir parinkti tokias kalbos raiškos priemones, kurios nepažeistų lietuvių kalbos normos.

Funkcinės stilistikos požiūriu R. Schumano knyga „Pour l'Europe“ priklauso *publicistinio funkcinio stiliaus* informaciniam analitiniam postiliui. Šio postilio tekstuose paprastai vyrauja pranešimo (informacinė) kalbos funkcija, poveikio funkcija realizuojama atrenkant ypač svarbius, adresatui aktualius faktus, adresato pozicija neaktualizuojama, informaciją stengiamasi pateikti objektyviai, tekstui būdingas tikslumas, glaustumas, abstraktumas, raiškos automatizacija (dominuoja standartinės politinės kalbos raiškos priemonės).

### 4 lentelė. Pabrėžimo perteikimas R. Schumano „Už Europą“ vertime

| Neutralios žodžių tvarkos sakiny |                                                    |                  |                                              | Žymėtos žodžių tvarkos sakiny |                                              | Pabrėžimas neperteiktas |
|----------------------------------|----------------------------------------------------|------------------|----------------------------------------------|-------------------------------|----------------------------------------------|-------------------------|
| Pasakymo pabagos rema            | Pasakymo pabaigos rema su segmentiniais rodikliais | Kontrastinė rema | Kontrastinė rema su segmentiniais rodikliais | Pasakymo pabaigos rema        | Kontrastinė rema su segmentiniais rodikliais |                         |
| 3%                               | 7%                                                 | 3%               | 60%                                          | 3%                            | 17%                                          | 7%                      |

Atlikus R. Schumano teksto sintaksinių konstrukcijų *c'est...qui/ c'est...que* vertimo analizę, nustatyta, kad pasakymo vienetui (-ams) pabrėžti dažniausiai vartojamas *neutralios žodžių tvarkos sakiny su kontrastine rema, lydimą segmentinių rodiklių* (žr. 4 lentelę). Tokie pavyzdžiai sudaro apie 60% visų tekste rastų vertimo atvejų, t.y. du kartus daugiau nei meniniuose tekstuose.

(5) *C'est Jean Monnet qui*, avec ses collaborateurs, dans un petit hôtel de la rue Martignac, a ébauché en quelques mois, sans publicité, à l'insu du public, et même du gouvernement, l'idée de la communauté du charbon et de l'acier. (Schuman, p123)

Būtent Jeanas Monnet su savo bendražygiais nedideliame Martignaco gatvės viešbutyje per kelis mėnesius be jokios viešumos, visuomenei ir net vyriausybėms nieko nežinanč, parengė Anglių ir plieno bendrijos idėją. (vertė I. Kovalčikienė, p125-126)

(6) Et *c'est ainsi que* nous acheminons vers la conception d'un monde où se dégageront de plus en plus la vision et la recherche de ce qui unit les nations, de ce qui leur est commun, et où se conciliera ce qui les distingue ou les oppose. (Schuman, p146)

Būtent taip mes ir einame prie koncepcijos tokio pasaulio, kuriame vis aiškesnė bus vizija ir paieška, kas vienija tautas, ir kas joms yra bendra. Ten pranyks tai, kas jas vienas iš kitų išskiria ar priešpriešina. (vertė I. Kovalčikienė, p147)

Neutralios žodžių tvarkos sakinių gausą remai pabrėžti, palyginti su žymėtos žodžių tvarkos sakiniiais, vertimo tekste lemia publicistinio stiliaus informacinis analitinis postilis, kuriam būdingesnės *stilistiškai neutralios*, o ne konotuotos kalbos raiškos priemonės. Tad galima teigti, kad vertėja, atsižvelgusi į stilistines ypatybes, tinkamai pasirenka dažnesnį pabrėžimo perteikimo būdą, nors, kaip rodo pavyzdžiai, neišvengia kitų vertimo klaidų.

Antrasis pagal dažnį pabrėžimo būdas – *žymėtos žodžių tvarkos sakinio kontrastinė rema su segmentiniais rodikliais* (jie sudaro 17% visų vertimo atvejų).

(7) *C'est à ce penchant qu'il faut faire appel.* (Schuman, p81)

To būtent ir reikia. (vertė I. Kovalčikienė, p83)

Analizuojant kontrastinę remą lydinčius segmentinius rodiklius, pastebėtas polinkis vartoti *šabloniškesnes, standartiškesnes*, nei meniniame tekste, *papildomas leksines priemones* (žr. 5 lentelę).

Tiriamosios medžiagos analizės rezultatai standartiškiausia prancūzų kalbos nagrinėjamų sintaksinių konstrukcijų vertimo į lietuvių kalbą pabrėžimo leksine priemone leidžia

**5 lentelė.** Papildomų leksinių priemonių vartojimas remai pabrėžti R. Schumano „Už Europą“ vertime

| Dalelytės     |             |           |            |              | Parodomieji įvardžiai |            | Prieveiksmis<br>taip | Jungtukai     |            | Polinksnis <i>dėka</i> |
|---------------|-------------|-----------|------------|--------------|-----------------------|------------|----------------------|---------------|------------|------------------------|
| <i>būtent</i> | <i>štai</i> | <i>ir</i> | <i>jau</i> | <i>taigi</i> | <i>tas, -ta</i>       | <i>tai</i> |                      | <i>būtent</i> | <i>tad</i> |                        |
| 13            | 2           | 2         | 1          | 1            | 3                     | 1          | 1                    | 1             | 2          | 1                      |

(8) *C'est ainsi que l'Europe, l'Occident, pourront se sauver en face des coalitions hostiles qui menacent leur civilisation.* (Schuman, p107)

Būtent taip Europa, Vakarai galės išsigelbėti nuo priešų jų civilizacijai gresiančių koalicijų. (vertė I. Kovalčikienė, p109) (= tik taip...)

(9) *C'est ainsi, par exemple, que les rationalistes du XVIIIème siècle ont proclamé et popularisé les droits de l'homme et du citoyen qui sont d'essence chrétienne.* (Schuman, p54)

Būtent taip, pavyzdžiui, XVIII a. racionalistai paskelbė ir išpopuliarino krikščioniškosios esmės žmogaus ir piliečio teises. (vertė I. Kovalčikienė, p56) (= kaip tik taip...)

Palyginti su aptartais dviem funkciniais stiliais, **mokslinio stiliaus** normos yra kur kas griežtesnės, tad verčiant kalbos priemonių pasirinkimas labiau determinuotas. Tai lemia svarbiausia šio stiliaus tekstų atliekama *dalykinio pranešimo funkcija*, būdinga visiems postiliams: teoriniam, mokomajam ir, pasak K. Župerkos (2001: p81), mokslinio stiliaus periferijai priklausančiam *mokslo populiarinamajam postiliui*. Pastarasis, be pranešimo funkcijos, dar atlieka *poveikio funkciją*, todėl jo normos kiek laisvesnės nei stiliaus centrui priskiriamų postilių.

C. Bédard, tyrinėjęs technikos tekstų vertimą, sintaksinę konstrukciją *c'est... qui* laiko viena iš geriausių prancūzų kalbos stilistinių priemonių, skirtų svarbiai informacijai pabrėžti, atskirti nuo pasakymo šalutinės informacijos (*distinguer le principal du secondaire*, 1986: p206).

Technikos tekstų sintaksinių konstrukcijų *c'est...qui/ c'est...que* vertimo į lietuvių kalbą analizė rodo, kad vertėjai (Kauno technologijos universiteto (KTU) Technikos

laikyti žodžį „būtent“. Jis sudaro net 46% visos pabrėžiamosios leksikos. Šio žodžio vartoseną neprieštarauja lietuvių kalbos normai ir rodo publicistinio stiliaus informacinio analitinio postilio teksto vertimo *leksinį standartiškumą*. Tai atitinka publicistinio stiliaus leksinę normą, tačiau per didelis standartiškumas veda leksinės monotonijos, leksinio uždaro link. Vertėja I. Kovalčikienė galėjo kiek kūrybiškiau pasirinkti iš lietuvių kalbos sistemos įvairesnę pabrėžiamąją leksiką, kai kur dalelytę „būtent“ keisti „kaip tik“ ar kitu kontekstiniu sinonimu. Tokia vartoseną nebūtų pakenkusi politinio turinio informaciniam analitiniam postiliui, tik tekstas būtų buvęs žodingesnis.

kalbos vertimo ir redagavimo specialybės studentai) svarbiausią pasakymo informacinę dalį dažniausia perteikia *neutralios žodžių tvarkos pasakymo pabaigos rema* arba *kontrastine rema, lydimą segmentinių rodiklių*. Šios dvi grupės kartu sudaro beveik 71% visų nagrinėtų technikos tekstų vertimo pavyzdžių (žr. 6 lentelę). Vertėjai atsižvelgia į mokslinio stiliaus ypatumus ir dažniau vartoja *neutralios žodžių tvarkos* sakinių, geriau derančių su kitais stilistiškai neutraliais teksto sakiniais.

Pastebėta ir kita nagrinėjamų sintaksinių konstrukcijų vertimo ypatybė: informacijos požiūriu svarbi informacija, kur kas dažniau nei anksčiau aptartų kitų funkcinų stilių tekstuose, perteikiama *pasakymo pabaigos rema be papildomų segmentinių rodiklių*. Neutralios ir žymėtos žodžių tvarkos sakinių *pabaigos rema* pabrėžiama beveik 50% visų nagrinėtų vertimo pavyzdžių. Tai leidžia manyti, kad mokslo populiarinamojo postilio technikos turinio tekstams būdingesnis *grandininis sakinių siejimas* (T-R, T-R ir t.t.) nei meninio ar publicistinio stiliaus tekstams, todėl rema dažniau nukeliama į pasakymo pabaigą.

(10) *Mais c'est la fonction communicative du Minitel qui est la plus intéressante.* (Kairytė, Repeikaitė, 2004: p57)

Bet naudingiausia laikytina *komunikacinė Minitelio funkcija*.

(11) *C'est Charles Weisenthal, tailleur allemand résidant à Londres qui, en 1750, inventa la première.* (Kairytė, Repeikaitė, 2004: p34)

Pirmąją (=siuvimo mašiną) 1750 metais išrado *Londone gyvenęs vokiečių siuvėjas Charles'is Weisenthalis*.

**6 lentelė.** Pabrėžimo perteikimas technikos tekstų vertimuose

| Neutrali žodžių tvarka |                  |                                              | Žymėta žodžių tvarka   |                                              | Pabrėžimas neperteiktas |
|------------------------|------------------|----------------------------------------------|------------------------|----------------------------------------------|-------------------------|
| pasakymo pabaigos rema | kontrastinė rema | kontrastinė rema su segmentiniais rodikliais | pasakymo pabaigos rema | kontrastinė rema su segmentiniais rodikliais |                         |
| 23,5%                  | 12%              | 35%                                          | 23,5%                  | 6%                                           | 0%                      |

Tiriamų technikos tekstų vertimo pavyzdžių analizė rodo negausiai vartojamas papildomas leksines priemones. Iš jų pavartotos trys dalelytės („tik“ (2), „kaip tik“ (1), „būtent“ (1)), du įvardžiai („tai“ (2), „patys“ (1)), vienasrieveksmis („taip“ (1)). Menkas segmentinių rodiklių vartojimas tiriamojoje medžiagoje leidžia manyti, kad vertėjai atsižvelgia į mokslinio stiliaus normą, todėl pabrėžimą dažniau perteikia rema be segmentinių rodiklių.

## Išvados

Atlikus prancūzų kalbos sintaksinių konstrukcijų *c'est... qui/ c'est...que* vartojimo ir vertimo trijų funkcinių stilių tekstuose tyrimą, galima daryti tokias išvadas:

- Analizuojamos komunikacinės sintaksinės struktūros turi ne tik referentinę, bet ir emocinę (konotacinę) reikšmę, todėl jos dažniau vartojamos individualiajame meniniame stiliuje nei publicistiniame ar moksliniame (mokslų populiarinamajame postilyje). Tai lemia *vidinę funkcinių stilių diferenciaciją*.
- Vertimo analizės rezultatai leidžia teigti, kad vertėjai kreipia dėmesį į *sintaksinę konotaciją* ir perteikia ją vertimo kalbos priemonėmis. Iš visų nagrinėtų 197 sintaksinių konstrukcijų tik 6% jų išverstos stilistiškai neutraliai, neperteikus pabrėžimo ir, tekste padarytas *semantinis nuostolis*.
- Atskirų tekstų vertimo analizės rezultatai rodo, kad verčiant pabrėžiamąsias sintaksines konstrukcijas *c'est...qui/ c'est...que*, pabrėžimo būdai daugiausia parenkami atsižvelgus į funkcinių stilių ir postilį:
  - publicistinio stiliaus* tekste dažniau pabrėžiama *neutralios žodžių tvarkos sakinio kontrastine rema su segmentiniais standartizuotais, šabloniškais rodikliais*;
  - meninio stiliaus* tekste dažnesniausiu pabrėžimo būdu laikytina *neutralios žodžių tvarkos pasakymo kontrastinė rema su papildomomis gana įvairiomis, kūrybiškai parinktomis leksinėmis priemonėmis*, kiek retesniu – *žymėtos ir neutralios žodžių tvarkos pasakymo pabaigos rema* (svarbus vertėjo vaidmuo parenkant pabrėžimo būdą);
  - mokslinio stiliaus* mokslų populiarinamajame postilyje dažniau pabrėžiama *neutralios žodžių tvarkos sakinio pabaigos rema ir kontrastine rema su segmentiniais rodikliais* (neutralios ir žymėtos žodžių tvarkos sakinių *pabaigos remos atvejai* sudaro apie pusę visų nagrinėtų šio stiliaus pavyzdžių). Dažna pasakymo pabaigos rema rodo polinkį mokslinio stiliaus sakinius sieti *grandininiu būdu*. Remiantis straipsnyje aptartais vertimo polinkiais darytina išvada, kad stilius determinuoja vertimo kalbos pabrėžimo priemonių parinkimą. Tai suponuoja mintį apie sintaksinių konstrukcijų *c'est...qui/ c'est...que* minėtų vertimo modelių vartojimo galimybę, atsižvelgus į stilių normas.
- Lyginant skirtingų stilių ir to paties stiliaus atskirų tekstų vertimus, pastebėta, kad vertimo kokybę lemia *vertėjo kompetencija, žodingumas, lingvistinis išvalgumas*. Nagrinėtų tekstų tyrimo rezultatai rodo, kad ver-

tėjas turi gebėti lingvistiškai analizuoti tekstą, atsižvelgti į semantines, stilistines ypatybes ir parinkti *paradigmiškai ir sintagmiškai tinkamiausią kalbos vienetą*, nepažeisdamas lietuvių kalbos normos ir nepadarydamas nei semantinio nuostolio, nei pertekliaus.

## Literatūros sąrašas

- Ambrazas, V. (1996) Dabartinės lietuvių kalbos gramatika, Mokslo ir enciklopedijų leidykla, Vilnius.
- Ballard, M. (1994) La traduction de l'anglais au français, Éditions Nathan.
- Bédard, C. (1986) La traduction technique: principes et pratique, Linguatex, Montréal.
- Bescherelle. (1997) La grammaire pour tous, Hatier, Paris.
- Bitinienė, A. (1997) Funkciniai stiliai: sakinio ilgis ir struktūra, VPU leidykla, Vilnius.
- Blanche-Benveniste, C. (1990) Le français parlé. Études grammaticales, Centre National de la recherche Scientifique, Paris.
- Blanche-Benveniste, C. (2000) *Approches de la langue parlée en français*. Éditions Ophrys, Paris.
- Boulanger, A. (2000) Pratique de la traduction russe, (Première partie), Éléments de syntaxe comparée, Éditions Ophrys, Paris.
- Calvet, L.-J. (1994) L'argot, Presses Universitaires de France, Paris.
- DLKŽ. (2000) *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, Vilnius.
- Girdienė, D. (1971) Aktualioji skaida ir jos vaidmuo bei reiškinio būdai lietuvių kalboje, *Kalbotyra*, t. 22(1), p35-47.
- Grevisse, M. (1995) Précis de grammaire française, Éditions Duculot, Louvain-la-Neuve.
- Grevisse, M., Goosse, A. (2006) Nouvelle grammaire française, Éditions De Boeck, Bruxelles.
- Holvoet, A., Judžentis, A. (2003) Sintaksinių ryšių tyrimai, Lietuvių kalbos institutas, Vilnius.
- Labutis, V. (2002) Lietuvių kalbos sintaksė, Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius.
- Leonavičienė, A. (2006) Lingvistikos ir meno sandūroje (Šiuolaikinių lietuvių novelių vertimai į prancūzų kalbą), *Darbai ir dienos*, nr. 45, p157-170.
- Lietuvių kalbos žodynas (t. I-XX, 1941-2002): elektroninis variantas, 2005, <http://www.lkz.lt>
- Maingueneau, D. (1994) Syntaxe du français, Hachette, Paris.
- Nikolajeva, T. M. (1985) Николаева Т. М. Функции частиц в высказывании, Наука, Москва.
- Riegel, M., Pellat, J.-C., Rioul, R. (2006) Grammaire méthodique du français, Presses Universitaires de France, Paris.
- Rosinas, A. (1996) Lietuvių bendrinės kalbos įvardžiai, Mokslo ir enciklopedijų leidykla, Vilnius.
- Thomassone, R. (2001) Une langue: le français, Hachette, Paris.
- Župerka, K. (2001) Stilistika, Šiaulių universitetas, Šiauliai.

## Šaltiniai

- Darrieussecq, M. (1996) Truismes, Gallimard, Paris.
- Darrieussecq, M. (1999) Truizmai, Labai kiauiliška istorija (vertė S. Banionytė), Algarvė, Vilnius.
- Sagan, F. (1969) Un peu de soleil dans l'eau Froide, Flammarion, Paris.
- Sagan, F. (1991) Truputis saulės šaltam vandeny (vertė L. Rapšytė), Šviesa, Kaunas.
- Schuman, R. (2005) Pour l'Europe, Les Editions Nagel SA, Genève.
- Schuman, R. (2002) Už Europą (vertė I. Kovalčikienė), Eugrimas, Vilnius.
- Kairytė, G., Repeikaitė, D. (2004) Lectures techniques, Technologija, Kaunas.
- Kairytė, G., Repeikaitė, D. (2005) Textes techniques, Technologija, Kaunas.

Aurelija Leonavičienė

## Traduction des structures clivées c'est...qui/ c'est...que du français en lituanien

### Résumé

Selon la théorie de la division actuelle de la proposition, la place d'un mot ou d'un groupe de mots peut varier selon qu'ils sont des éléments secondaires ou essentiels de l'information. Dans la langue française pour la mise en relief, on se sert souvent des structures clivées c'est...qui/ c'est...que qui déterminent et soulignent le rhème. Ce dernier présente un élément nouveau de la communication.

Les structures clivées qui font l'objet de notre analyse sont étudiées dans les textes des styles différents (textes littéraires, politiques, techniques) et dans leurs traductions en lituanien. L'article a pour but de décrire la fréquence et la valeur stylistique des structures clivées c'est...qui/ c'est...que dans les textes analysés ainsi que de montrer leurs modèles de traduction.

Le style est considéré comme un élément qui détermine les modèles de traduction des structures clivées, le choix du lexique, la fréquence des particules énonciatives dans les textes traduits, etc. Les problèmes linguistiques de la traduction sont analysés par le moyen des méthodes descriptive, statistique et comparative.

Straipsnis įteiktas 2007 12  
Parengtas spaudai 2008 05

### Apie autorę

**Aurelija Leonavičienė**, doc. dr., Kauno technologijos universitetas (Kalbotyros katedra), Vytauto Didžiojo universitetas (Vokiečių ir prancūzų filologijos katedra).

*Interesų sritys:* teksto lingvistika, stilistika, pragmatika, kontrastinė lingvistika, vertimo teorija ir praktika.

*Adresas:* Kalbotyros katedra, Humanitarinių mokslų fakultetas, Kauno technologijos universitetas, Gedimino g. 43, Kaunas, LT-44240, Lietuva; Vokiečių ir prancūzų filologijos katedra, Humanitarinių mokslų fakultetas, Vytauto Didžiojo universitetas, Donelaičio g. 52, Kaunas, Lietuva.

*El. paštas:* aurelija.leonaviciene@ktu.lt; a.leonaviciene@hmf.vdu.lt

DOI: 10.5755/j01.sal.1.12.43310